

การเมืองเรื่องการบริหาร: อำนาจ ความสัมพันธ์ พื้นที่ และความเป็นอื่น ในรัฐประศาสนศาสตร์

The Politics of Administration: Power, Relations, Space and Otherness in Public Administration

บัญชา พุดผิวนากุล
Bancha Bhutwanakul

คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา
School of Political and Social Sciences, University of Phayao

E-mail¹ : Bchkul@yahoo.com

Date Received : 24 October 2025

Date Revised : 2 April 2026

Date Accepted : 30 April 2026

Date Published online : 26 June 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์อำนาจ ความสัมพันธ์ พื้นที่ และความเป็นอื่นในรัฐประศาสนศาสตร์ โดยอาศัยข้อถกเถียงเกี่ยวกับการเมืองกับการบริหารเป็นวิธีวิพากษ์หลัก การศึกษาพบว่ารัฐประศาสนศาสตร์มีสถานะเป็น “อื่น” ก่อนที่จะสามารถสถาปนา “พื้นที่” ของความเป็นศาสตร์ได้อย่างสมบูรณ์ สะท้อนธรรมชาติของการแสวงหาความรู้และความจริงภายใต้ปรัชญาสำนักคิดเชิงวิพากษ์ ที่เชื่อว่าความจริงมีอยู่เป็นเอกเทศและเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นอย่างอัตวิสัย ในบริบทของรัฐประศาสนศาสตร์ การพยายามหลุดพ้นจากการเมืองและพื้นที่ทางการเมืองเพื่อการบริหารภาครัฐแบบใหม่กลับย้อนแย้งกับพฤติกรรมขององค์กร อำนาจ และความสัมพันธ์ที่ต่างมีผลต่อกันและกัน สำหรับบริบทไทยแสดงชัดว่าไม่อาจแบ่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจและพื้นที่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม ศาสตร์นี้สามารถสถาปนาตัวตนและได้รับการยอมรับในขอบเขตของการปฏิบัติการภาคสาธารณะได้ บทความนี้ยืนยันว่ารัฐประศาสนศาสตร์เป็นเรื่องของการเมืองการบริหาร ความสัมพันธ์ และความเป็นอื่น ซึ่งไม่แตกต่างจากศาสตร์อื่น ๆ ในการสร้างพื้นที่และอัตลักษณ์ของตนเอง

คำสำคัญ : การเมืองการบริหาร, อำนาจ, ความเป็นอื่น, รัฐประศาสนศาสตร์หลังโครงสร้างนิยม

¹ ผู้ประพันธ์บรรณกิจ (corresponding author)

Abstract

This article aims to analyze the dimensions of power, relationality, space, and otherness within the field of Public Administration, utilizing the politics-administration dichotomy as its central methodological framework. The study posits that Public Administration existed in a state of ‘Otherness’ prior to the full institutionalization of its disciplinary ‘space.’ This reflects the pursuit of epistemic truth under the paradigm of Critical Theory, which asserts that reality is both autonomous and subjectively constructed. In the administrative context, the endeavor to emancipate Public Administration from political spheres—often associated with New Public Management—is inherently paradoxical when contrasted with the behavior of bureaucratic apparatuses and the reciprocal nature of power relations. The Thai context, in particular, demonstrates that the demarcation between power relations and administrative space remains inextricably blurred. Nevertheless, the discipline has successfully established its identity and achieved legitimacy within the realm of public practice. This article concludes that Public Administration is fundamentally an intersection of politics, administrative relations, and otherness—a process of identity and spatial construction consistent with the evolution of other scientific disciplines.

Keywords: The Politics of Administration, Power, The Otherness, Poststructuralism Public Administration

บทนำ

เมื่อมนุษย์เผชิญกับปัญหาและความท้าทายที่นำพาสังคมมาถึงทางตัน ปรัชญาคือ แกนหลักสำคัญในการตั้งคำถามและแสวงหาความจริงซึ่งเป็นทางออกในปรากฏการณ์ กอปรกับปรัชญาช่วยให้เข้าถึงความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับจักรวาล โลก และสรรพสิ่งได้อย่างลึกซึ้ง เพราะมีแนวทางที่ชัดเจนในการสะท้อนสภาพความเป็นจริงของธรรมชาติหรือสังคมจะเป็นเช่นไร แม้หลายคนจะมองว่าปรัชญาเป็นเรื่องไกลตัวและเข้าใจยากก็ตาม สำหรับนักปรัชญามักใช้ปรัชญาเพื่อสร้างวิธีวิทยา (Methodology) ในการเข้าถึงความจริงของสิ่งดังกล่าว โดยสนใจในธรรมชาติที่ดำรงอยู่ ซึ่งก็คือ ภาววิทยา (Ontology) หากต้องการเข้าถึงธรรมชาติของความจริงหรือที่มาของรู้นั้น ๆ เรียกว่า ญาณวิทยา (Epistemology) หรือทฤษฎีความรู้ เมื่อทั้งสองแขนงนี้ ทำงานร่วมกันเรียบร้อยแล้ว ปรัชญาจะส่งมอบหน้าที่ให้แก่ “ศาสตร์” ต่างๆ ทำหน้าที่ต่อไป โดยแต่ละศาสตร์จะมุ่งสร้างองค์ความรู้และอัตลักษณ์เฉพาะของตนเอง (Hettne, 1995 อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554) ดังนั้น การก่อกำเนิดของศาสตร์ต่าง ๆ ในฐานะกระบวนการแสวงหาเพื่อเข้าถึงความจริงในปรากฏการณ์ที่รายล้อม มักมาพร้อมกับคำถามที่ว่า “อะไรคือสิ่งที่ดีกว่า?” (What ought to be?) เกี่ยวกับธรรมชาติ สังคม

และมนุษย์ ในปัญหาสังคม ไม่ว่าจะเป็นการปกครอง สิทธิ เสรีภาพ พลเมืองหรือเจตจำนงประชาธิปไตยที่นักปราชญ์อย่างอริสโตเติลหรือเพลโตได้กล่าวถึงล้วนเป็นประเด็นสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง

อย่างไรก็ตาม ในช่วงศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็นยุคแห่งแสงสว่าง (Age of Enlightenment) ความสนใจต่อปัญหาสาธารณะดังกล่าวมีความเข้มข้นมากขึ้น ปัญหาการบริหารปกครองในสังคมยุโรป อเมริกากลางเผชิญความท้าทาย แม้กระทั่งทัศนะของนักวิชาการที่ไม่ลงรอยกัน โดยเฉพาะในประเด็นการเมืองการบริหารหรือการบริหารภาครัฐ วูดโรว์ วิลสัน (Woodrow Wilson: 1856-1924) เสนอแนวคิดในการแยกการเมืองออกจากการบริหารผ่านงาน The Study of Administration (1887) ว่า สภาพที่การเมืองเข้าครอบงำการบริหารจนไร้ประสิทธิภาพนั้นเกิดจากการที่อำนาจการเมืองการบริหารและการควบคุมเต็มไปด้วยผลประโยชน์ โครงสร้างองค์กรไม่สามารถแบ่งขอบเขตหน้าที่ได้อย่างชัดเจน ภาคราชการถูกแทรกแซงจนไร้ประสิทธิภาพ (Wilson, 1887) ข้อเสนอดังกล่าวจุดประกายให้เกิดข้อถกเถียงอย่างกว้างขวางในแวดวงวิชาการภาคราชการที่ Wilson พยายามแยกสิ่งดังกล่าวนั้นอาจถูกมองว่าเป็นการเลือกทางญาณวิทยาที่มุ่งสร้างความรู้เชิงภววิสัยเพื่อสถาปนารัฐประศาสนศาสตร์ให้เป็น “วิทยาศาสตร์” ที่มีหลักการชัดเจนและเป็นอิสระจากการแทรกแซง การกระทำนี้เป็นการพยายามกำหนดว่า “ความจริง” ของการบริหารภาครัฐควรเป็นอย่างไร และความรู้อะไรที่ถือว่าถูกต้องและเป็นกลาง เพราะฉะนั้นการถกเถียงที่ตามมาอย่างต่อเนื่องแสดงให้เห็นว่าโครงการทางญาณวิทยานี้ยังไม่สมบูรณ์หรือมีข้อจำกัด การที่รัฐประศาสนศาสตร์ยังคงต้องเผชิญกับการถกเถียงเกี่ยวกับสถานะทางวิชาการและอัตลักษณ์ของตนเองนั้น ชี้ให้เห็นถึงความท้าทายเชิงปรัชญาที่ลึกซึ้ง ซึ่งศาสตร์นี้ยังคงต้องต่อสู้เพื่อค้นหาตัวตนที่ชัดเจนในฐานะ “ความเป็นอื่น” ในพื้นที่ของวิทยาศาสตร์และรัฐศาสตร์ อีกทั้งชวนตั้งคำถามถึงอนาคตของรัฐประศาสนศาสตร์ว่าจะหลุดพ้นหรือถูกทำลายอย่างไร ต่อไป

บทความนี้จึงสนใจวิเคราะห์ การเมืองเรื่องการบริหาร มุ่งสำรวจต้นธารของข้อถกเถียงเกี่ยวกับอำนาจความสัมพันธ์ พื้นที่และความเป็นอื่นในรัฐประศาสนศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสวงหาอัตลักษณ์ของศาสตร์นี้ในบริบทที่ซับซ้อน นำเสนอประเด็น 1) ทบทวนรากฐานปรัชญาของอัตวิสัยกับภววิสัยและข้อถกเถียงการเมืองกับการบริหารที่เกี่ยวข้องกับสถานะทางวิทยาศาสตร์ของรัฐประศาสนศาสตร์ 2) วิเคราะห์ว่าแนวคิดหลังโครงสร้างนิยมโดยเฉพาะเรื่องอำนาจและวาทกรรมได้เผยให้เห็นธรรมชาติ (ธาตุแท้) ที่ถูกสร้างขึ้นบนอัตลักษณ์และพื้นที่ในรัฐประศาสนศาสตร์และทำความเข้าใจต่อไปถึงพลวัตของการบริหารภาครัฐในบริบทของประเทศไทยและ 3) สรุป

1. ทบทวนรากฐานปรัชญาของอัตวิสัยกับภววิสัยและข้อถกเถียงการเมืองกับการบริหาร

รากฐานปรัชญาของอัตวิสัยกับภววิสัย การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างอัตวิสัยกับภววิสัยเป็นสิ่งสำคัญในการพิจารณาสถานะทางวิทยาศาสตร์ของรัฐประศาสนศาสตร์ อัตวิสัย (Subjectivity) หมายความว่า มุมมองส่วนตัว ความรู้สึก ความเชื่อ หรือทัศนคติที่เจือปนในการตัดสินใจและประสบการณ์เฉพาะเจาะจงของแต่ละบุคคล (Rosaldo, 1993) ตัวอย่างเช่น ความสุขหรือความทุกข์จากการได้รับเงินเดือนหนึ่งหมื่นบาท ซึ่งแตกต่างกันไปตามบริบทและประสบการณ์ของแต่ละคน ในทางตรงกันข้าม ภววิสัย (Objectivity) หมายถึง ความเป็นจริง

หรือข้อเท็จจริงที่สามารถสังเกตได้และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป มีกฎเกณฑ์ ระเบียบ แบบแผน หรือมาตรการทางศีลธรรมที่มีคุณค่า โดยไม่ขึ้นอยู่กับความรู้ ความรู้สึก หรือความเชื่อส่วนบุคคล ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ พระอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันออกและตกทางทิศตะวันตกเสมอ (ดลฤดี บุญแก้ว, 2563; Quora, 2024; Urry, 1984)

แม้แนวคิดทั้งสองจะดูเหมือนเป็นคู่ตรงข้าม ของความแตกต่างระหว่างกระบวนการคิดเชิงอัตวิสัยกับภาววิสัยคือ กระบวนการอาศัยความเห็นที่มีความรู้สึกหรือเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มาจากตัวเอง กับกฎเกณฑ์ ระเบียบ แบบแผน มาตรการทางศีลธรรมที่มีคุณค่าหรือความถูกต้องดีงามทั่วไปอยู่บนพื้นฐานข้อเท็จจริงในขณะเดียวกัน ความเชื่อหรือทัศนะนั้นยังสามารถเปลี่ยนแปลง และไม่สามารถพิสูจน์ได้ในทันที อีกทั้งยังขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละคน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร มองว่าทั้งสองแบบเป็นความแตกต่างเพียงในเรื่องของรูปแบบ (Style) แต่ทั้งสองกระบวนการคิดมีตรรกะแบบเดียวกัน นั่นคือ ตรรกะในการอนุมานกับโลกแห่งความจริง (One logic of inference) (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2558) จะเห็นว่า ทัศนะของทั้งสองดังกล่าว เป็นความพยายามที่ชี้ให้เห็นถึงวิธีคิด/มองแบบใดแบบหนึ่งที่ส่งเสริมต่อกัน จึงเป็นการเปรียบเทียบ “คู่ตรงข้าม” ให้เห็นถึงภาวะดำรง (Being) เกิดขึ้น เคลื่อนไหว ดำเนินไปเพื่อเป็นสภาวะที่กลายเป็น (Becoming) ดังจะพยายามวิเคราะห์ในงานชิ้นนี้ อันจะแสดงให้เห็นมุมมองแบบไม่มีอัตวิสัยก็ไม่มีภาววิสัย เช่นเดียวกับ “ความเป็นเรา” ที่ไม่อาจมีได้หากปราศจาก “ความเป็นอื่น” หรือเขา

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างอัตวิสัยกับภาววิสัยเป็นปัญหาอย่างต่อเนื่องในการศึกษาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (Hutchinson et al., 2008) ลักษณะที่เป็นอัตวิสัยของสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์นี้เองที่ทำให้ศาสตร์ทั้งสองแขนงไม่ได้รับการยอมรับให้มีสถานะเป็นวิทยาศาสตร์อย่างเต็มที่ ดังเช่นวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ จึงนำมาซึ่งการถกเถียงครั้งใหญ่ (The Great Debate) ระหว่างความเป็นวิทยาศาสตร์ธรรมชาติกับสังคมศาสตร์ ความแตกต่างพื้นฐานของทั้งสองอยู่ที่สิ่งที่ศึกษา (วิธีวิทยา) วิทยาศาสตร์ธรรมชาติมุ่งทำความเข้าใจโลกธรรมชาติ ในขณะที่สังคมศาสตร์มุ่งทำความเข้าใจโลกของมนุษย์ เพราะฉะนั้นความแตกต่างส่งผลให้เกิดความแตกต่างในด้านอื่น ๆ อีกด้วย ตัวอย่างเช่น 1) ความคงที่กับการปฏิสัมพันธ์ (Constancy & Interactivity) วิทยาศาสตร์ธรรมชาติสามารถตั้งสมมติฐานว่าผลการค้นพบจะคงที่จนกว่าจะถูกทำลายโดยงานของนักวิทยาศาสตร์คนอื่น ๆ เช่น กฎแรงโน้มถ่วง ในทางตรงกันข้าม สังคมศาสตร์ไม่สามารถสมมติว่าผลการค้นพบจะคงที่ได้ เพราะมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ต่อการถูกศึกษาในแบบที่ปรากฏการณ์ธรรมชาติส่วนใหญ่ไม่มี เมื่อสังคมศาสตร์ตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ มนุษย์เหล่านั้นสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของตนและเปลี่ยนแปลงมันได้โดยตรงเพื่อตอบสนองต่อการวิจัยส่งผลให้สังคมศาสตร์ก้าวหน้าสู่ความจริงที่ไม่ชัดเจนเท่าวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ และการวิเคราะห์ต้องรวมสมมติฐานเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงหรือพลวัตทางสังคม 2) ความแตกต่างของภาววิสัยกับอัตวิสัย (Objectivity & Subjectivity) ภาววิสัยเป็นสิ่งที่มีความสูงในวิธีวิทยาทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เพราะปรากฏการณ์ธรรมชาติสามารถเข้าใจได้ดีที่สุดโดยนักวิชาการที่มุ่งมั่นจะเป็นกลางและไม่ถูกอิทธิพลจากความรู้สึกส่วนตัว อย่างไรก็ตาม จุดอ่อนของวิธีวิทยาแบบสังคมศาสตร์หรือเชิงพฤติกรรมมนุษย์ที่ศึกษาแบบภาววิสัยอย่างสมบูรณ์นั้นเป็นไปได้ กล่าวคือ นักสังคมศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่พวกเขาศึกษาอยู่และไม่สามารถแยกตัวเองออกจากมันได้อย่างสมบูรณ์ และในปรากฏการณ์

ทางสังคมที่เกิดขึ้นหลายรูปแบบไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง เพราะมันมีอยู่ในความนึกคิดของมนุษย์หรือในสิ่งที่จับต้องไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ นักสังคมศาสตร์จึงมักต้องพึ่งพาคำบอกเล่า ภาษา สัญลักษณ์ ซึ่งจะนำมาซึ่งคำถามเกี่ยวกับอภิปรัชญา (Academy of Social Sciences, 2021)

ดังนั้น การถกเถียงนี้สังคมศาสตร์จึงจำเป็นต้องสะท้อนตนเอง (Reflexivity) เพราะมนุษย์ในฐานะที่เป็นผู้ถูกศึกษา สามารถมีปฏิกริยาต่อการศึกษา (วิจัย) และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองได้ ซึ่งหมายความว่าตำแหน่งของนักวิชาการ (ผู้ศึกษา) และการตีความที่ไม่มี “อคติ” จึงเป็นสิ่งที่ต้องควบคุมอย่างสำคัญ สำหรับรัฐประศาสนศาสตร์ซึ่งศึกษาองค์กรเกี่ยวกับมนุษย์และผลกระทบของนโยบาย สิ่งนี้บ่งชี้ว่า “ความจริงหรือประสิทธิภาพ” ไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่สามารถค้นพบได้ในระดับสากล แต่เป็นผลลัพธ์ที่ถูกสร้างขึ้นทางสังคมและขึ้นอยู่กับบริบท ดังนั้น การยอมรับอภิปรัชญาจึงอาจไม่ใช่จุดอ่อน แต่เป็นจุดยืนทางระเบียบวิธีและทฤษฎีที่จำเป็นเพื่อทำความเข้าใจความซับซ้อนของรัฐประศาสนศาสตร์ต่อไป

ข้อถกเถียงการเมืองกับการบริหาร ข้อถกเถียงเกี่ยวกับการแยก “การเมืองออกจากการบริหาร” ถือเป็นรากฐานสำคัญในการก่อกำเนิดของรัฐประศาสนศาสตร์ในฐานะศาสตร์แขนงหนึ่ง ในบทความ “The Study of Administration” ของลูโดวิค วิลสัน (Wilson, 1887) เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญหรือแรงจูงใจหลักในการแก้ไขปัญหาความไร้ประสิทธิภาพและการทุจริตที่เกิดขึ้นในการบริหารภาครัฐในสมัยนั้น เขามองว่าการบริหารควรได้รับการปฏิบัติในฐานะ “วิทยาศาสตร์” ที่เป็นกลางและมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับการบริหารธุรกิจ โดยเน้นหลักการของประสิทธิภาพ เหตุผล และความเป็นอิสระจากการแทรกแซงทางการเมือง (Kettner et al., 2008) เขาเชื่อว่าการเมืองมีหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย (Policy-making) ในขณะที่การบริหารมีหน้าที่ในการนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy implementation) อย่างเป็นกลางและมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอดังกล่าวถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง โดยนักวิชาการหลายท่านชี้ให้เห็นว่าการแยกการเมืองออกจากการบริหารอย่างเด็ดขาดนั้นเป็นไปได้ในทางปฏิบัติและมีข้อบกพร่องทางทฤษฎีเก่าและใหม่ (Lynn, 2012) โดยเฮอร์เบิร์ต ไชมอน (Simon, 1976) ได้วิพากษ์วิจารณ์ถึงแนวคิดนี้โดยชี้ให้เห็นว่าการตัดสินใจเชิงบริหารมักเกี่ยวข้องกับการผสมผสานระหว่างข้อเท็จจริงและค่านิยม ส่วนผู้บริหารเองไม่ได้เป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามนโยบายอย่างเป็นกลางเท่านั้น แต่ยังใช้วิจารณญาณและความเชี่ยวชาญของตนในกระบวนการทางนโยบายสาธารณะอีกด้วย สำหรับเดวิด อีสตัน (Easton, 1953) เชื่อว่าทุกอย่างเป็นระบบในตัวเองจึงเสนอทฤษฎีระบบ (System Theory) และมองว่าการเมืองคือการจัดสรรค่านิยมที่มีคุณค่าอย่างมีอำนาจในสังคม ซึ่งหมายความว่าในการบริหารในฐานะผู้ดำเนินการจัดสรรค่านิยมเหล่านี้ย่อมมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองโดยเนื้อแท้ การเมืองอาจเป็นเรื่องราวของความสัมพันธ์ (Kaplan, 1957) ซึ่ง Kaplan มองการเมืองแตกต่างจาก Easton ในแง่ของการจัดการต่อการต่อรองเรื่องผลประโยชน์และทรัพยากรไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มีคุณค่าหรือไม่ก็ตาม รวมถึงได้เสนอ Model การเมืองเชิงเครื่องจักรกล (Kaplan, 1957 อ้างถึงใน สุกิจ เจริญรัตนกุล, 2530) ในขณะที่แกร์ทและเฮย์ส

(Graham & Hays, 1993) ถึงกับย่ำว่ารัฐประศาสนศาสตร์หรือการบริหารภาครัฐเป็นส่วนหนึ่งของการเมือง โดยทั้งหมดเกี่ยวข้องกับการกำหนดและการบังคับใช้นโยบายสาธารณะ ความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองกับการบริหารจึงมักถูกอธิบายว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงปรากฏการณ์ (Phenomenological relationship) ที่ฝ่ายการเมืองและข้าราชการประจำมีความคาบเกี่ยวและพึ่งพากันอย่างลึกซึ้ง แม้ปัจจุบันจะถูกยอมรับแต่การตั้งคำถามถกเถียงเกี่ยวกับการเมืองกับการบริหารจึงมิได้จบลง แต่กลับถูกนำเสนอในมิติใหม่ภายใต้แนวคิดการบริหารจัดการที่หลากหลายหรือความไม่มีอะไรมีสิ่งสมบูรณ์ที่ยั่งยืนนั่นเอง

2. การวิเคราะห์ว่าแนวคิดหลังโครงสร้างนิยมว่าด้วยอำนาจและวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นบนอัตลักษณ์และพื้นที่ในรัฐประศาสนศาสตร์

ในส่วนนี้เป็นการวิเคราะห์ว่าแนวคิดหลังโครงสร้างนิยมโดยเฉพาะเรื่องอำนาจและวาทกรรม เผยให้เห็นธรรมชาติ (ธาตุแท้) ที่ถูกสร้างขึ้นบนอัตลักษณ์และพื้นที่ในรัฐประศาสนศาสตร์ 3 ประเด็น

(1) รัฐประศาสนศาสตร์กับการแสวงหาอัตลักษณ์ทางวิชาการ รัฐประศาสนศาสตร์ในฐานะสาขาหนึ่งของสังคมศาสตร์ได้เผชิญกับความท้าทายในการสร้างอัตลักษณ์ทางวิชาการที่ชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขาด “ปรัชญารัฐประศาสนศาสตร์” ที่เป็นตัวของตนเองอย่างชัดเจน (Gildenhuys, 2004) ซึ่งแตกต่างจาก “ปรัชญาการเมือง” ที่มีรากฐานที่แข็งแกร่ง การขาดปรัชญาเฉพาะนี้เองจึงสะท้อนถึงความท้าทายที่ลึกซึ้งในการนิยามเนื้อหาเชิงปรัชญาหลักของศาสตร์นี้ โดยมุ่งเน้นไปที่ภาววิทยาทางสังคมของรัฐบาล อันหมายถึงกลไกของรัฐบาลในฐานะสถาบัน (หน่วยงานราชการ) ที่เป็นรูปธรรม โดยมีวิธีการทำงานหรือความสัมพันธ์ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญ อันแสดงถึงความเป็นรัฐประศาสนศาสตร์ เพราะได้รับอิทธิพลจากสมมติฐานทางภาววิทยาและญาณวิทยาบนความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติของความเป็นจริงและความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติของความรู้ที่ถกเถียงเชิงปรัชญาภายใต้กรอบคิดแบบวิธีวิทยาทางสังคมศาสตร์ มีกระบวนการทัศน์ทั้งคล้อยตามวิทยาศาสตร์และสร้างแนวทางของตัวเอง ซึ่งหมายถึงการพัฒนาความรู้เพื่อเข้าถึงความจริง (สูงสุด) ที่แตกแขนงและหลากหลายมากขึ้น โดยมีลักษณะของการ “แปลความ” ระหว่างกรอบแนวคิดต่าง ๆ มากกว่าการ “เปลี่ยน” ที่ไปสู่กระบวนการทัศน์ใหม่เพียงกระบวนการทัศน์เดียวอย่างเด็ดขาด การถกเถียงของสังคมศาสตร์กับวิทยาศาสตร์ ตอกย้ำการสถาปนาของข้ออำนาจ ความเชื่อระหว่างอัตวิสัยกับภาววิสัยหรือแม้กระทั่งมโนทัศน์เชิงปฏิฐานนิยมกับธรรมชาตินิยม (ความรู้ที่แท้จริงคือ ความรู้ที่พิสูจน์ได้กับความจริงมีอยู่จริงและเป็นอิสระซึ่งความจริงนั้นอาจจะไม่ได้ถูกจำกัดอยู่แค่สิ่งที่สามารถสังเกตได้) โรมัส คูห์น (Kuhn, 1962) มองสิ่งดังกล่าวว่า “ความเป็นวิทยาศาสตร์คือชุมชนหนึ่งที่สถาปนาความศักดิ์สิทธิ์ของมันเอง” ซึ่งทั้งหลายทั้งปวงมันจึงเป็นกระบวนการทัศน์ (Paradigm) เพื่อเกิดการยอมรับว่ามีลักษณะเฉพาะ ตรงไปตรงมา และเป็นหนึ่งเดียวเท่านั้น หากแต่ว่าสังคมศาสตร์ (สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์) ยังไม่ถูกยอมรับว่าเป็นวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริงเป็นเพียงศาสตร์แขนงหนึ่งเท่านั้น และในรัฐประศาสนศาสตร์ก็จะมีข้อขัดแย้งเข้าไปอีก จึงเดิมนิยามตามสังคมศาสตร์และในแขนงของพลวัตอื่น ๆ ของสังคมศาสตร์ในฐานะ “ความเป็นอื่น” รัฐประศาสนศาสตร์จึงดำรงอยู่ในฐานะ “ความเป็นอื่น” ในภูมิทัศน์

ทางวิทยาศาสตร์ (และสังคมศาสตร์) โดยพยายามตีกรอบเพื่อได้รับการยอมรับในฐานะวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริง จะเห็นว่า ความพยายามของ Wilson ในการแยกการเมืองออกจากการบริหารนั้นอาจถูกตีความได้ว่าเป็น การพยายามทำให้รัฐประศาสนศาสตร์เป็นวิทยาศาสตร์ โดยนำระเบียบวิธีของ “ความเป็นอื่น” (วิทยาศาสตร์ ธรรมชาติ) มาใช้ แทนที่จะยอมรับอัตลักษณ์เฉพาะของตนในบริบทภายใต้ของสังคมศาสตร์ จึงสะท้อนตน (Self-importance) ของความอยากเป็นศาสตร์ (Sciences identity) ดำรงเหนือ (สถาปนา) สังคมศาสตร์ ทั่วไป หากแต่โดยเนื้อแท้แล้วรัฐประศาสนศาสตร์เป็นสหวิทยาการ จากการดึงความรู้ทางด้านสังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ และธุรกิจ ฯลฯ ทำให้การนิยามอัตลักษณ์ที่ชัดเจนและเป็นหนึ่งเดียวซับซ้อนมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันรัฐประศาสนศาสตร์พยายามเลียนแบบสมมติฐานทางญาณวิทยาและภววิทยาของวิทยาศาสตร์ ธรรมชาติ (ปฏิฐานนิยม, ภววิสัย) จึงขัดแย้งภายในตัวเองอีกด้วย เนื่องจากธรรมชาติของสิ่งที่ศึกษาในรัฐ ประศาสนศาสตร์นั้นมีความเป็นอัตวิสัยและซับซ้อน การเลียนแบบดังกล่าวทำให้รัฐประศาสนศาสตร์ถูกจัดอยู่ ในสถานะที่เป็นวิทยาศาสตร์น้อยกว่าหรือวิทยาศาสตร์ปลอม (Oxford Reference, 2025) เมื่อเทียบกับ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ และไม่สามารถอธิบายความซับซ้อนของปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างครบถ้วน ดังนั้น “ความเป็นอื่น” ของรัฐประศาสนศาสตร์เกิดขึ้นจากความไม่สอดคล้องบนพื้นฐานอัตลักษณ์ทาง วิทยาศาสตร์ที่ปรารถนากับธรรมชาติของความเป็นจริงที่ศาสตร์นี้กำลังดำเนินการศึกษา

(2) อำนาจ ความสัมพันธ์ และพื้นที่ในมุมมองหลังโครงสร้างนิยม แนวคิดหลังโครงสร้างนิยม (Post-structuralism) และหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) ได้โต้แย้งและท้าทายสมมติฐานพื้นฐานของ วิธีวิทยาแบบวิทยาศาสตร์ หรือแนวคิดโครงสร้างนิยม (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2548) สำหรับในบริบทของรัฐ ประศาสนศาสตร์แล้ว พวกเขาโจมตีรัฐประศาสนศาสตร์ดั้งเดิม (Public Administration) การบริหารภาครัฐ สมัยใหม่ (New Public Management) โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการอ้างอิงถึงความเป็นกลาง ภววิสัยและ ประสิทธิภาพเชิงเหตุผลนักคิดสำคัญในแนวทางนี้อย่างมอง ฟองค์ ชัวร์ เลียวทาร์ด (Jean-Francois Lyotard) ฌาคส์ แดร์ริดา (Jacques Derrida) และมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) มองธรรมชาติของความจริง ความรู้ และการแสวงหาความจริงในยุคดังกล่าวเป็นธรรมชาติที่ถูกสร้างขึ้นบนเรื่องเล่า ความรู้ อำนาจ และวาทกรรม ไม่ได้มีอะไรที่จะยืนยันความเป็นศูนย์กลางของความสากล (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554; Derrida, 1981; Lyotard, 1984; Foucault, 1997) หรืออาจเรียกทักษะของกลุ่มนี้ว่า การบริหารภาครัฐแนวหลังสมัยใหม่ (Post Public Administration) ปฏิเสธแนวคิดเรื่องความจริงเดียวที่เป็นภววิสัยหรือหลักการสากล โดยเน้นย้ำ ถึงความจริงที่หลากหลายซึ่งถูกสร้างขึ้น โดยวาทกรรมต่าง ๆ ที่มีคุณค่าที่เท่าเทียมกัน มองว่าวาทกรรม (Discourse) ในฐานะโครงสร้างทางสังคม ซึ่งรวมถึงภาษา การปฏิบัติ อำนาจ และระบบความหมายไม่ได้เป็น กลาง แต่เป็นโครงสร้างทางสังคมที่ถูกกำหนดโดยเรื่องเล่า บริบททางประวัติศาสตร์และสิ่งแวดล้อม (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2556) ซึ่งสิ่งเหล่านั้นควบคุมประสบการณ์และภาษาด้วยตัวมันเอง (Fox & Miller, 1995) แนวคิดทางด้านการบริหาร อย่างเช่น ประสิทธิภาพและประโยชน์สาธารณะ จึงถูกมองว่าเป็นวาทกรรม ไม่ใช่ ความเป็นจริงเชิงภววิสัย เมื่อพิจารณาถึงข้อถกเถียงในอัตวิสัยและภววิสัย มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault, 1926-1984) มองว่าอำนาจและความรู้แยกจากกันไม่ได้ กล่าวคือ ความรู้กับอำนาจเป็นสิ่งคู่กัน ท้าทาย

ความเป็นกลางของความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเขาก็ชี้ให้เห็นว่าความรู้ที่รับใช้ผลประโยชน์เฉพาะบางกลุ่ม หากวิเคราะห์ทัศนะของฟูโกต์แล้วจะเห็นว่า ความเป็นจริงของ “ข้อเท็จจริง” ในรัฐประศาสนศาสตร์จึงถูกสร้างขึ้นและธำรงรักษาไว้ด้วยวาทกรรมเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนั้นสำหรับฌัก แดร์ริดา (Jacques Derrida) มองปัญหาดังกล่าวดังนี้ “รื้อ” วาทกรรมทั้งหลายเพื่อให้เห็นถึงการทำงานหรือ “ปฏิบัติการ” ที่ซ่อนความเป็นจริง อำนาจและความสัมพันธ์และความเป็นอื่น (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2568) จึงเสนอแนวคิดการรื้อสร้างอันจะเผยให้เห็นว่าความหมายถูกสร้างขึ้นในข้อความและการปฏิบัติว่าเป็นอย่างไร โดยเปิดเผยธรรมชาติที่ถูกสร้างขึ้นของแนวคิด รวมถึงรื้อถอนการคิดแบบทวิลักษณ์ (Dualism) กล่าวคือ การมองทุกสิ่งในโลกเป็นสองขั้วตรงข้ามที่แยกจากกัน เช่น ดี-ชั่ว, ชาย-หญิง, ร้อน-เย็น แนวคิดนี้มักถูกนำมาใช้ในการอธิบายความสัมพันธ์และเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ ในโลกและสังคม สิ่งนี้กับรัฐประศาสนศาสตร์แนวหลังสมัยใหม่นำมาประยุกต์ใช้กับการรื้อสร้างทวิลักษณ์ “การเมืองกับการบริหาร” ของโครงสร้างองค์กร อำนาจ การบริหาร ความสัมพันธ์และปฏิบัติการของภาครัฐหรือกิจการสาธารณะ แนวคิดหลังโครงสร้างนิยมเปลี่ยนความเข้าใจเรื่องอำนาจในรัฐประศาสนศาสตร์อย่างสิ้นเชิง แทนที่จะมองว่าอำนาจเป็นแรงภายนอกที่ “บ่อนทำลาย” การบริหารที่เป็นกลาง (ตามที่ Wilson อาจจะเป็นนัย) แนวคิดนี้มองว่าอำนาจเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการบริหารเอง คำนิยามของคำว่า “ประสิทธิภาพ ธรรมภิบาล” หรือ “ประโยชน์สาธารณะ” ล้วนเป็นผลผลิตของวาทกรรมที่เต็มไปด้วยอำนาจ

ดังนั้น การพยายามสร้างรัฐประศาสนศาสตร์ที่เป็น “กลาง” (ตามแนวคิดของ Wilson) จึงเป็นโครงการทางการเมืองโดยเนื้อแท้ที่มุ่งสร้างความชอบธรรมให้แก่รูปแบบอำนาจบางอย่าง “ความเป็นอื่น” ของการบริหารจากการเมืองจึงเป็นขอบเขตที่ถูกสร้างขึ้นเป็น “วาทกรรม” ซึ่งออกแบบมาเพื่อจัดการและบดบังธรรมชาติของอำนาจ (ปกปิด ซ่อน อำพราง เงื่อน) ที่แผ่ซ่านอยู่ในการปฏิบัติงานด้านการบริหารองค์กรสาธารณะ ไม่ว่าจะเป็น “สภาวะรวมตัวและความเป็นอื่น” ในฐานะวาทกรรมวิเคราะห์หรือในแง่การวิเคราะห์การประยุกต์ใช้แบบของฌีส์ เดอเลซ (Gilles Deleuze) และเฟลิกซ์ กัตตารี (Félix Guattari) ซึ่งมองว่า “สภาวะรวมตัว” (Assemblage) ในสาธารณะทางสังคมและวัฒนธรรมของเครือข่ายที่ไม่มีแบบแผน (Deleuze & Guattari, 2005) ช่วยให้เข้าใจรัฐประศาสนศาสตร์ในฐานะเครือข่ายที่ซับซ้อน ยุ่งเหยิง และไร้ระเบียบของความสัมพันธ์ อำนาจและผู้กระทำการ แทนที่จะเป็นระบบ เพราะรัฐประศาสนศาสตร์หรือการบริหารไม่สามารถหาอัตลักษณ์ การบริหารองค์กรต้องอาศัยแนวคิดอื่น ๆ ในการบริหารจัดการ หรือบริการสาธารณะที่ไม่อาจแยกส่วนเดียวอย่างชัดเจน จึงท้าทายความคิดเรื่องขอบเขตที่ความเป็นเอกภาพ เป็นสากล อำนาจเดียวที่ชัดเจน นอกจากนี้การบริหารองค์กรและสาธารณะดังกล่าว ยังมีเรื่องแนวคิด วิธี และเทคนิคบริหารแบบอื่น ๆ ที่นักบริหารมาปรับใช้ร่วมด้วย ทั้งนี้จะเห็นว่าความเป็นอื่น (Otherness) ในทัศนะของฟูโกต์ข้างต้นยังถูกนำมาใช้เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการนิยามในรัฐประศาสนศาสตร์ คือ “เรา” โดยการแยกความแตกต่างจาก “พวกเขา” คือไม่ใช่พวก ๆ สาขาอื่น ๆ สิ่งนี้ปรากฏในการพยายามสร้างอัตลักษณ์ดังกล่าวเริ่มจาก “การบริหาร” โดยแยกตัวออกจาก “การเมือง” อย่างแยกย่อยนั่นเอง อย่างไรก็ตาม แนวคิดหลังสมัยใหม่ภายใต้บริบท (วาทกรรม รื้อสร้าง และความเป็นอื่น)

ยังเผยให้เห็นว่า การสร้างสรรค์ทางความคิดจึงไม่มีสิ่งที่คงที่และสิ้นไหล มากกว่าจะเป็นขอบเขตที่ตายตัว จึงตอกย้ำเส้นแบ่งระหว่างการเมืองและการบริหารยิ่งพัวเลือน

(3) การเมืองการบริหารภาครัฐไทย บริบทของอำนาจ พื้นที่และความเป็นอื่น

รัฐประศาสนศาสตร์ในประเทศไทยได้นำแนวคิดการบริหารจากต่างประเทศ โดยเฉพาะรูปแบบจาก สหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักร มาเป็นแนวทางการดำเนินกิจการภาครัฐ กระนั้นก็ตาม รูปแบบเหล่านี้ได้ ปฏิสัมพันธ์และถูกหล่อหลอมเป็นบริบทเฉพาะของไทยซึ่งนำไปสู่การบริหารแบบไทย ๆ ที่มีวัฒนธรรมองค์กร และการปฏิบัติแบบเฉพาะของตนเอง การปฏิสัมพันธ์นี้มักขัดขวางการสร้างอัตลักษณ์ไทยที่ชัดเจน แต่กลับ ส่งผลให้เกิดความเป็นจริงที่กระจัดกระจายและหลากหลาย ตัวอย่างเช่น การนำเข้าแบบจำลองการบริหารจาก ตะวันตกโดยไม่สามารถบูรณาการเข้ากับโครงสร้างทางวัฒนธรรมและการเมืองท้องถิ่นไทยได้อย่างสมบูรณ์ (เช่น ระบบอุปถัมภ์ การบริหารแบบไทย ๆ) ได้สร้างรูปแบบเฉพาะของความเป็นอื่นภายในระบบวัฒนธรรม และองค์กรเอง รูปแบบดังกล่าวนำไปสู่ความเป็นจริงแบบผสมผสาน (Hybrid reality) ของโครงสร้างที่เป็นทางการขัดแย้งกับการปฏิบัติที่ไม่เป็นทางการ และอุดมคติแบบสากลเผชิญหน้ากับพฤติกรรมที่ขึ้นอยู่กับบริบท ในการเคลื่อนไหวและพลวัตอำนาจระหว่างข้าราชการการเมืองและข้าราชการประจำ กล่าวคือ 1) ข้าราชการการเมือง เป็นกลุ่มบุคคลที่ขับเคลื่อนด้วยการแสวงหาอำนาจ ผลประโยชน์ และทรัพยากร โดยใช้อำนาจหน้าที่ของตนในการกำหนดนโยบายและควบคุมพื้นที่ในรัฐสภาผ่านการออกกฎหมาย เช่น รัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติ ในทางปฏิบัติแล้วไม่อาจแยกอย่างชัดเจน ข้าราชการการเมืองและข้าราชการประจำมักพึ่งพาผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ในส่วนของความรับผิดชอบต่อสังคม (Rhodes, 2000) นักการเมืองจะไม่อาจปลื้มกับแนวทางรับผิดชอบดังกล่าว เพราะจะขัดขวางผลประโยชน์และพวกพ้อง 2) ข้าราชการประจำ แม้ข้าราชการฯ จะมีประสบการณ์และเชี่ยวชาญในการบริหารองค์กรมาอย่างยาวนาน แต่พวกเขาก็ยังคงอยู่ในวังวนภายใต้อำนาจของข้าราชการการเมือง ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความตึงเครียดที่พบบ่อยครั้งในการนำนโยบายไปปฏิบัติที่ไม่มีประสิทธิภาพ โดยที่ผู้ได้รับการแต่งตั้งรัฐมนตรี (ตำแหน่งทางการเมือง) แม้จะมีความเชี่ยวชาญน้อยกว่า แต่กลับมีอำนาจมากกว่าและมักเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวหรือพวกพ้อง มีเครือข่ายที่เหนียวแน่น พลวัตดังกล่าวนี้ยืนยันอย่างชัดเจนถึงความล้มเหลวของวิธีคิดแบบทวิลักษณ์ของการนำเสนอเรื่อง (แยก) การเมืองกับการบริหารของ Wilson ในบริบทไทย อันแสดงให้เห็นถึง การแทรกซึมระหว่างการเมืองและการบริหารดำรงอยู่ในทุกระดับ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2553) ชี้ให้เห็นว่าการบริหารภาครัฐไทยแนวหลังสมัยใหม่มีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับ “เรื่องเล่า” และ “วาทกรรมสาธารณะ” (Public discourse) อำนาจไม่ได้เป็นสิ่งเดียว แต่กระจายและแสดงออกผ่านบทบาทที่หลากหลาย ตัวอย่างเช่น ของคำและวลีเฉพาะในกฎหมายไทย “เข้าขามเย็นขาม” “ข้าราชการน้ำดี (ชั่ว)” “ธรรมาภิบาลองค์กร” ล้วนสะท้อนมิติทางวัฒนธรรมและการเมืองที่เป็นเอกลักษณ์ของระบบราชการไทย ซึ่งเน้นย้ำถึงความแตกต่าง (ความเป็นอื่น) เชิงสัญลักษณ์และทวิลักษณ์

อย่างไรก็ตาม แนวคิดหลังโครงสร้างนิยม (Power and Discourse) ดังกล่าวส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์และพื้นที่ในทางรัฐประศาสนศาสตร์ (Christensen, 2024) โดยเฉพาะในบริบทของพลวัตภาครัฐของประเทศไทยแสดงให้เห็นถึงการปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องระหว่างอัตวิสัย (ผลประโยชน์ส่วนตัว ความเชื่อ) และภววิสัย (กฎหมาย กฎระเบียบ โครงสร้างที่เป็นทางการ) ในการปฏิบัติงานด้านการบริหารต่อภาคสาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้น การขาดความไว้วางใจระหว่างนักการเมืองและข้าราชการประจำ เป็นภาพสะท้อนการต่อสู้ทางอำนาจที่บ่อนทำลายอุดมคติของการบริหารที่เป็นกลาง การที่รัฐประศาสนศาสตร์ไทยไม่สามารถสลัด ความเป็นอื่น (เช่น ต้นกำเนิดจากตะวันตกและความพยายามที่จะนิยามอัตลักษณ์ที่เป็นของตนเองอย่างแท้จริง) ในขณะเดียวกันก็ถูกหล่อหลอมโดยภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมและการเมืองที่เป็นเอกลักษณ์ ได้สร้างพื้นที่ที่ซับซ้อนซึ่งความเป็นจริงที่หลากหลายและบางครั้งขัดแย้งกันดำรงอยู่ร่วมกัน

3. บทสรุป

การเมืองเรื่องการบริหาร อำนาจ ความสัมพันธ์และพื้นที่ของความเป็นวิชารัฐประศาสนศาสตร์เป็นประเด็นที่ซับซ้อนและถกเถียงอย่างต่อเนื่อง เจตนาของ The Study of Administration (1887) นั้นเกิดจากความอัดอั้นต่อการเมืองที่แทรกแซงการบริหารในองค์การอย่างถึงที่สุด อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอดังกล่าวเกิดการวิพากษ์วิจารณ์ทั้งจากผู้สนับสนุนและไม่เห็นด้วย ซึ่งนำไปสู่การสร้างแนวคิด รูปแบบโครงสร้าง เทคนิค และวิธีการบริหารภาครัฐที่หลากหลาย ผลของงานชิ้นเล็ก ๆ ชิ้นนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการวางหลักแห่งศาสตร์ทางการบริหารในอนาคตต่อไป บทความนี้ชี้ให้เห็นว่ารัฐประศาสนศาสตร์เป็นสาขาที่ซับซ้อนและมีลักษณะทางการเมืองโดยเนื้อแท้ ซึ่งต้องเผชิญกับการต่อรองอัตลักษณ์ของตนเองอย่างต่อเนื่องท่ามกลาง (การช่วงชิงพื้นที่) อัตวิสัย/ภววิสัย สมมติฐานทางภววิทยา/ญาณวิทยา และมุมมองเชิงโครงสร้างหลังโครงสร้างนิยม เผยให้เห็นว่ารัฐประศาสนศาสตร์เป็น “พื้นที่ที่ถูกสร้างขึ้น” มากกว่าที่จะเป็นวิทยาศาสตร์ที่เป็นกลางและภววิสัย โดยรัฐประศาสนศาสตร์หรือบริหารรัฐกิจในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จะพยายามศึกษาสาธารณะเชิงเปรียบเทียบก็ตาม (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2553) ทำทลายด้วยสภาพสังคม เศรษฐกิจที่ไม่แน่นอน รัฐประศาสนศาสตร์ก็ไม่ต่างจากศาสตร์อื่น ๆ ที่ต้องปรับตัวตาม

ดังนั้น อนาคตของรัฐประศาสนศาสตร์ในฐานะศาสตร์แขนงหนึ่งควรก้าวข้ามการเลียนแบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติหรือการพยายามค้นหาคำตอบที่ตายตัวที่เป็นสากล แทนที่จะเป็นเช่นนั้น รัฐประศาสนศาสตร์จำเป็นต้องยอมรับธรรมชาติที่ความเป็นสหวิทยาการโดยเนื้อแท้ และพัฒนาปรัชญารัฐประศาสนศาสตร์ที่เป็นของตนเอง เช่น จุง (Jong) มองว่า ปรัชญาไม่ใช่แค่เรื่องของทฤษฎีที่แยกขาดจากการปฏิบัติ แต่มันเป็นรากฐานการตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ต่อความรู้ (Epistemology) และคุณค่า (Values) ของการบริหารภาครัฐ (Jun, 1993) ซึ่งสามารถอธิบายภววิทยาทางสังคมที่เป็นเอกลักษณ์ และเป็นธรรมชาติที่มักเชื่อว่าถูกสร้างขึ้นบนความเป็นจริง จะเห็นว่า จุง (Jong) จึงตระหนักเกี่ยวกับคุณค่าของการวิพากษ์ทั้งวิธีการเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพที่แยกค่ายเป็นอย่างดี ในความเป็นรัฐประศาสนศาสตร์แล้วการบริหารที่มีคุณค่าจึงไม่มีแบบจำลองการบริหาร “ที่ดีที่สุด” หากแต่ทุกรูปแบบสามารถใช้ได้ในบางบริบทขององค์กรและสังคม ทักษะดังกล่าวสะท้อนแนวทางในอนาคตของการพัฒนา

ทางปรัชญาของรัฐประศาสนศาสตร์ให้มีคุณค่าเชิงวิชาการ จำเป็นต้องก้าวข้ามกรอบคิดแบบมนุษย์นิยมกระแสหลัก ที่มองว่ารัฐและกระบวนการบริหารมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางเพียงอย่างเดียว โดยอาจนำแนวคิดแบบ Posthumanism (นฤพนธ์ ดัวงวิเศษ, 2564) จะช่วยเปิดพรมแดนใหม่ต่อการวิเคราะห์ Algorithm AI as Bureaucrats ใน ยุค Digital Governance ที่มีได้เป็นแค่เครื่องมือทำหน้าที่ตัดสินใจ (Discretion) ในความสัมพันธ์ระหว่าง “คน เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อมและอื่น ๆ” ในฐานะสิ่งเกี่ยวคู่กันแทนการบริหารแบบสั่งการจากบนลงล่างแบบเดิม

เอกสารอ้างอิง

- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2553). การบริหารรัฐกิจแนวหลังโครงสร้างนิยม/หลังสมัยนิยม. *วิภาษา*, 4(4), 1-20.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2554). *วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น* (พิมพ์ครั้งที่ 5). วิภาษา.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2556). *ภาษากับการเมือง/ความเป็นการเมือง* (พิมพ์ครั้งที่ 2). วิภาษา.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2558). *อัตวิสัย/วัตถุวิสัยในสังคมศาสตร์/มนุษยศาสตร์*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ดลฤดี บุญแก้ว. (2563). *การอยู่ร่วมกันของอัตวิสัยและภววิสัย* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร]. DSpace มหาวิทยาลัยศิลปากร.
<http://ithesis-ir.su.ac.th/dspace/bitstream/123456789/2940/1/60004203.pdf>
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (2548). *หลังโครงสร้างนิยม*. สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- นฤพนธ์ ดัวงวิเศษ. (2564). *Posthuman Anthropology*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
<https://shorturl.asia/YtUFV>
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2568). *อัตภาวะ ความเป็นอื่น และการเสริมสร้างอำนาจ*. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 37(2), 1-6.
<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jss/article/view/285361>
- สุกิจ เจริญรัตนกุล. (2530). *วิเคราะห์การเมืองสรุปแนวคิดของลัทธิวิชาการอเมริกัน*. สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- Academy of Social Sciences. (2021). *What is social science?* <https://acss.org.uk/what-is-social-science/>
- Christensen, G. (2024). Three concepts of power: Foucault, Bourdieu, and Habermas. *Power and Education*, 16(2), 182–195. <https://doi.org/10.1177/17577438231187129>
- Deleuze, G., & Guattari, F. (2005). *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia*. University of Minnesota Press.
- Derrida, J. (1981). *Positions* (A. Bass, Trans.). The University of Chicago Press.
- Easton, D. (1953). *The political system: An inquiry into the state of political science*. South Western.

- Foucault, M. (1997). *Ethics, subjectivity and truth*. The New Press.
- Fox, C. J., & Miller, H. T. (1995). *Postmodern public administration*. Sage Publications.
- Gildenhuys, J. S. H. (2004). *The philosophy of public administration: A holistic approach*. SUN PRESS.
- Graham, C. B., Jr., & Hays, S. W. (1993). *Managing the public sector: A comparative perspective*. Harcourt Brace Jovanovich.
- Hutchinson, P., Read, R., & Sharrock, W. (2008). *There's no such thing as a social science*. Routledge.
- Jun, J. S. (1993). What is philosophy of administration? *Administrative Theory & Praxis*, 15(1), 46-51.
- Kaplan, M. A. (1957). *System and process in international politics*. Wiley and Sons.
- Kettner, P. M., Moroney, R. M., & Martin, L. L. (2008). *Designing and managing programs: An effectiveness-based approach* (3rd ed.). SAGE.
- Kuhn, T. S. (1962). *The structure of scientific revolutions*. University of Chicago Press.
- Lynn, L. E., Jr. (2012). *Public management: Old and new*. Routledge.
- Lyotard, J.-F. (1984). *The postmodern condition: A report on knowledge* (G. Bennington & B. Massumi, Trans.). The University of Minnesota Press.
- Oxford Reference. (2025). *Pseudoscience*.
<https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780199594009.001.0001/acref-9780199594009-e-1007>
- Quora. (2024). *What is the difference between objective and subjective?*
<https://www.quora.com/What-is-the-difference-between-objectivity-and-subjectivity>
- Rhodes, R. A. W. (2000). Governance and public administration. In J. Pierre (Ed.), *Debating governance: Authority, steering, and democracy* (pp. 54-94). Oxford University Press.
- Rosaldo, R. (1993). Subjectivity in social analysis. In *Culture and truth: The remaking of social analysis* (pp. 168-196). Beacon Press.
- Simon, H. A. (1976). *Administrative behavior: A study of decision-making processes in administrative organization* (3rd ed.). Free Press.
- Urry, J. (1984). A history of field methods. In R. F. Ellen (Ed.), *Ethnographic research: A guide to general conduct* (pp. 37-67). Academic Press.
- Wilson, W. (1887). The study of administration. *Political Science Quarterly*, 2(2), 197-222.